DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 31 (2022),
BR. 3,
STR. 561-567

https://doi.org/10.5559/di.31.3.09

Jasminka Zloković i Anita Zovko GERONTOLOGIJA Izazovi i perspektive

Hrvatska sveučilišna naklada, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Zagreb, 2020., 295 str.

U izdanju Hrvatske sveučilišne naklade i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci objavljena je 2020. godine monografija *Gerontologija: Izazovi i perspektive*. Urednice su Jasminka Zloković i Anita Zovko. Obje autorice redovite su profesorice u trajnom zvanju na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Monografija je nastala kao rezultat dugogodišnjeg rada predstojnice Katedre za obiteljsku pedagogiju, prof. dr. sc. Jasminke Zloković, i predstojnice Katedre za obrazovanje odraslih i obrazovne politike, prof. dr. sc. Anite Zovko. Obje autorice, osim kolegija o usmjerenim pedagogijama ciljanih skupina, svoj su rad usmjerile prema društveno marginaliziranoj skupini osoba treće životne dobi. Prije izlaska monografije autorice su niz godina u sunositeljstvu provodile, i još uvijek provode, kolegij *Pedagogija treće životne dobi* na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Koliki je interes za rad sa skupinama treće životne dobi vidi se i u činjenici da je navedeni kolegij dobio mjesto i na Fakultetu zdravstvenih studija pri Sveučilištu u Rijeci i na Studiju sestrinstva koji se izvodi na Sveučilištu Sjever.

Monografija je sastavljena od jedanaest tematski povezanih cjelina koje daju pregled najvažnijih aspekata u razumijevanju rada s osobama treće životne dobi. Nakon predgovora, u monografiji su obrađene sljedeće teme prema istoimenim poglavljima: *2. Različiti pristupi starosti i starenju – izazovi i perspektive, 3. Stereotipi i činjenice o starenju i starosti, 4. Kvaliteta života starijih osoba i zadovoljstvo životom – izazovi i perspektive, 5. Odnos obitelji prema starijim osobama – Prinos istraživanju modela osnaživanja obitelji, 6. Obrazovni programi u svijetu za treću životnu dob, 7. Uloga baka i djedova u odgoju unuka, 8. Manipuliranje i nasilje u obitelji prema starijim osobama, 9. Učenje u zajednici u funkciji promicanja obiteljskog i socijalnog značaja starijih osoba, 10. Izazovi i perspektive u promicanju osnaživanja obitelji i kvalitete života starijih osoba* i *11. Obiteljska i društvena podrška starijim osobama – izazovi obitelji i institucionalne skrbi*. *Gerontologija: izazovi i perspektive* kombinacija je promišljanja andragoške prakse uz naglasak na važnosti temeljnih spoznaja iz obiteljske pedagogije. Povezivanjem ovih dviju specifičnih pedagogija pružen je temelj u razumijevanju značaja osoba treće životne dobi kroz njihove mogućnosti, uloge i značenja u društvu.

Prvu tematsku cjelinu, *Različiti pristupi starosti i starenju – izazovi i perspektive*, uz urednice potpisuje i magistra pedagogije Dajana Kuzma. Nakon pregleda definicija starenja, starosti i koncepta treće životne dobi, autorice se osvrću na važnost shvaćanja dobi kroz tri aspekta: biološki, psihološki i socijalni. Fenomen starenja teorijski se pokušava objasniti kroz niz teorija sukladno navedenim aspektima, uz dodatak perspektiva kroz teoriju tijeka ljudskoga života, teoriju razvojnih zadataka i teoriju životnoga ciklusa. Na samom kraju izložena su dva pogleda na starost: starost kao životni period umirovljenja i starost kao razdoblje (ne)potrebnoga napuštanja obitelji u kojemu se posebice problematizira značenje i uloga smještaja starije osobe u dom. Poglavlje završava naglašavanjem temeljnih poveznica gerontologije i drugih znanstvenih disciplina i struka.

Stereotipi i činjenice o starenju i starosti u koautorstvu urednica s magistrom pedagogije Ivanom Damjanić progovaraju o

tradicionalnoj percepciji starenja, koja prije svega naglašava gubitke koje starost donosi. S težištem na konceptu ageizma i marginaliziranju starijih osoba, problematiziraju se najčešći stereotipi i predrasude o starijima i njihove posljedice, uz osvrt na prethodna istraživanja. Kao najvažniji dio ovoga poglavlja prikazani su rezultati empirijskog istraživanja o dominantnim stereotipima koje doživljavaju osobe starije od 65 godina. Od najzanimljivijih rezultata mogu se istaknuti nedostatak identifikacije osoba treće životne dobi s vlastitom dobnom skupinom i naklonost medijskim sadržajima koji prikazuju mlađe dobne skupine. Kraj poglavlja bavi se mogućnostima nadilaženja negativne slike o starijima, uz poseban osvrt na trend povećanja staroga stanovništva i njihove kvalitete života.

Četvrto poglavlje, *Kvaliteta života starijih osoba i zadovoljstvo životom – izazovi i perspektive*, urednice i Dajana Kuzma započinju prikazom temeljnih dokumenata i područja interesa u kontekstu prava osoba treće životne dobi na globalnoj razini. Naglasak ovoga poglavlja stavljen je na pokazatelje kvalitete života starijih osoba. Autorice izlažu pregled teorija i klasifikacija pokazatelja kvalitete života osoba treće životne dobi, od kojih su svima zajednički tjelesno blagostanje, materijalno blagostanje, emocionalno i socijalno blagostanje. Svaki od zastupljenih pokazatelja u nastavku poglavlja dublje je analiziran prema procjenama osoba treće životne dobi o zastupljenosti i percipiranoj važnosti. Jednaka analiza prikazana je i na primjeru istraživanja kvalitete života u gradu Rijeci, koje je potvrdilo važnost navedenih zajedničkih dimenzija. Zaključno, ističe se činjenica da ne postoji jednoznačna definicija kvalitete života, zbog čega se ne mogu razviti generalizirani "recepti" za osiguranje kvalitete života osoba treće životne dobi.

Jasminka Zloković u petom poglavlju osvrće se na *Odnos obitelji prema starijim osobama – Prinos istraživanju modela osnaživanja obitelji*. Nakon povijesnoga i kulturnoga pregleda shvaćanja i razvoja odnosa u obitelji, autorica daje prikaz odnosa suvremenih obitelji s najvećim naglaskom na odnos prema starijim članovima. Problematizirajući utjecaj tehnologije i promjenu obiteljske strukture, autorica iznosi teorijske pristupe u izučavanju obiteljskih odnosa kao što su socijalno-kognitivna teorija, teorija socijalnih normi, teorija životnih vještina, teorija socijalne privrženosti i dr. U ovom dijelu naglasak je stavljen na međugeneracijske odnose i praktične pristupe u osnaživanju obitelji koji pokušavaju iznaći kompromis između ponašanja, zdravlja, okoline, obrazovanja, osobnih crta ličnosti i opredjeljenja spram životnoga cilja. Pri kraju poglavlja istaknuta su mišljenja studenata pedagogije o pitanju "Što obitelj čini uspješnom?"

Obrazovni programi u svijetu za treću životnu dob šesto je poglavlje monografije. Bavi se konceptom cjeloživotnog učenja u kontekstu poticanja aktivnoga starenja i povećanja kvalitete života. Anita Zovko prikazuje teorijsku podlogu uključivanja osoba treće životne dobi u obrazovne programe, naglašavajući važnost razvoja kompetencija koje pridonose povećanju kvalitete života. Koliko je aktualno obrazovanje osoba treće životne dobi, uočljivo je i u razvoju gerontologije, posebne andragoške discipline koja se bavi odgojno-obrazovnim procesom samoobrazovanja starijih osoba. Važnost uključivanja osoba treće životne dobi argumentirana je s nekoliko aspekata, koji uključuju andragoški, antropološki, sociološki i medicinski. Aktualnosti i nužnost obrazovanja osoba treće životne dobi može se uvidjeti iz njihovih namjera da se uključe zbog jačanja vlastitih kompetencija koje nisu mogli razvijati iz niza razloga, kao što su osjećaj postignuća, socijalna interakcija i nepostojanje vanjskih pritisaka

koji uvjetuju napredovanje. Poslije analize najčešćih potreba za uključivanjem u obrazovanje u trećoj životnoj dobi pružen je povijesni pregled nastanka i razvoja sveučilišta za treću životnu dob, njihove misije i ciljevi. U potpoglavlju obrazovni programi u svijetu za osobe treće životne dobi predstavljeni su primjeri Hrvatske, Slovenije, Francuske, Španjolske, Finske, Virtualnog sveučilišta za treću životnu dob, Sjedinjenih Američkih Država, Australije i Kine. Važnost uključivanja osoba treće životne dobi i razumijevanja njihovih individualnih razlika predstavlja zaključak ove tematske cjeline.

U koautorstvu urednica s Valentinom Groše, *Uloga baka i djedova u odgoju unuka*, daje pregled nekih spoznaja o ulozi baka i djedova u odgoju unuka, nakon čega su predočeni rezultati empirijskog istraživanja percepcije baka i djedova o vlastitoj ulozi u odgoju unuka. Značenje vlastite uloge kao bake ili djeda opisana je kroz pozitivne emocije i epitete. Veoma je zanimljivo istaknuti rezultat koji se dotiče faktora vremena. Bake i djedovi izjavljuju da imaju više vremena za unuke nego što su imali za svoju djecu. Njihova najveća uloga očituje se u davanju savjeta djeci oko odgoja unuka, zbog čega nailaze na različite reakcije. Isto tako, percepcija baka i djedova kao obiteljske snage vidi se i u poštovanju koje unuci prema njima pokazuju, kao i nježnijoj prirodi odnosa. Iz navedenog se zaključuje da su bake i djedovi važne osobe u životima unuka, koje ponekad ni same nisu svjesne svojega značenja za mlađe generacije.

U osmom poglavlju, *Manipuliranje i nasilje u obitelji prema starijim osobama*, Jasminka Zloković bavi se pristupima u definiranju obiteljskoga nasilja, posebice se osvrćući na prepoznavanje zlostavljanja i nasilja nad starijim osobama. U ovom poglavlju daje se pregled najčešćih vrsta nasilja nad starijim osobama i njihovih karakteristika. Specifično, autorica se posvećuje psihičkom, tjelesnom, seksualnom i materijalnom zlostavljanju, kao i zanemarivanju i samozanemarivanju starije osobe. Nakon pregleda karakteristika starijih osoba koje su bile, ili još uvijek jesu, žrtve nasilja i karakteristika nasilnika – člana obitelji pružene su osnovne informacije o prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba, uz naglasak na važnosti primarne prevencije unutar obitelji.

Deveto poglavlje, *Učenje u zajednici u funkciji promicanja obiteljskog i socijalnog značaja starijih osoba*, nastalo je u koautorstvu s magistrom pedagogije Jelenom Vukobratović. U ovom poglavlju autorice prikazuju spoznaje vezane uz nastanak kolegija "Pedagogija treće životne dobi", koji se izvodi na studiju pedagogije Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Analizirajući koncept učenja zalaganjem u zajednici u okviru civilne misije sveučilišta i specifičnosti njegove primjene u praksu, autorice pokušavaju detektirati najveće izazove u primjeni ovoga modela. Kao najčešći izazovi istaknuli su se institucionalna podrška sveučilišta u vidu nedostatka kriterija za napredovanje nastavnika koji ovaj model provode, izbor mogućnosti primjene modela zbog poteškoća u obradbi svih predviđenih sadržaja i specifičnost motiva za primjenu učenja zalaganjem u zajednici. Konačno, zaključuje se da su svi uključeni dionici koncept učenja zalaganjem u zajednici smatrali korisnim, uz dodatak otvorenih pitanja o relevantnosti aktivnosti za savladavanje sadržaja kolegija i razinu oblikovanja iskustva zalaganja u zajednici i utjecaja studenata.

Izazovi i perspektive u promicanju osnaživanja obitelji i kvalitete života starijih osoba deseto je poglavlje ove monografije, u kojemu Jasminka Zloković i Anita Zovko iznose prijedloge za poboljšanje društvene skrbi o starijim osobama. Kroz otvorena pi-

tanja poput "Što socijalna okolina može kvalitetno ponuditi starijim osobama u cilju podizanja kvalitete života i poticanja boljih odnosa u obitelji?" i "Na koji način uspostaviti stvarnu, a ne samo formalnu, umreženost stručnih ustanova?" autorice pokušavaju doskočiti gorućim problemima koji su prethodno analizirani u monografiji. Poglavlje završava otvorenim pitanjem, koje je ujedno bit ove monografije: "Jesu li nama starije osobe socijalno bogatstvo ili nepotreban trošak?"

U posljednjem poglavlju monografije Gordana Stolfa bavi se *Obiteljskom i društvenom podrškom starijim osobama – izazovima obitelji i institucionalne skrbi*. Kroz ovo, jedanaesto, poglavlje pruženi su argumenti koji govore u prilog važnosti obiteljske podrške starijim osobama, posebice u vremenu promjena u načinu života obitelji, kada briga o starijima postaje otežana.

Urednička monografija *Gerontologija: izazovi i perspektive* literatura je koja pruža obilje informacija o gorućim pitanjima povezanim uz osobe treće životne dobi, njihovom okruženju i statusu u društvu. Kroz analizu prijašnjih spoznaja i povezivanje s recentnijim podacima dobivenim vlastitim istraživanjima, urednice iznose argumente koji govore u prilog važnosti proučavanja treće životne dobi iz perspektive društvenih znanosti. Ova literatura otvara mnoga društveno važna pitanja povezana s položajem i ulogom osoba treće životne dobi. Uloga obrazovanja, obitelji i institucija samo su neka od pitanja na koja valja odgovoriti u svrhu poticanja međugeneracijske suradnje, a samim time i međugeneracijskog učenje i podrške. Kao najveća specifičnost, a ujedno i doprinos ove monografije, može se istaknuti pomicanje fokusa s tema koje se najčešće povezuju s trećom životnom dobi, kao što su bolest, nemoć i pasivnost, na teme koje ovu skupinu čine specifičnom u pozitivnom smislu. *Gerontologija: izazovi i perspektive* zbog svega navedenog vrijedan je izvor informacija za pripadnike društvenih i humanističkih područja koji svojim radom žele pridonijeti destigmatizaciji osoba treće životne dobi.

Lucija Tomac

---

https://doi.org/10.5559/di.31.3.10

Fabio Giomi MAKING MUSLIM WOMEN EUROPEAN Voluntary Associations, Gender, and Islam in Post-Ottoman Bosnia and Yugoslavia (1878–1941)

Central European University Press, Budimpešta – New York, 2021., 401 str.

Promjenom političkih konstelacija na Balkanu i državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine na kraju 19. i početku 20. stoljeća mijenjala se i društvena zbilja žene muslimanke. Nakon 1878. godine u postosmanskoj Bosni i Hercegovini žena muslimanka bila je pozicionirana kao višestruko drugo: kao kolonijalizirani subjekt, kao žena u patrijarhalnom društvu i kao pripadnica islamskoga kulturno-civilizacijskog miljea, s kojim su se nove vlasti (1878. i 1918.) tek morale ozbiljnije upoznati. Premda je ovaj nezavidni položaj muslimanki mogao biti ishodište za razna znanstvena istraživanja koja bi se detaljnije bavila pitanjem mjesta i uloge muslimanki u bosanskohercegovačkom društvu na prijelomu 19. i 20. stoljeća, sve donedavno je o ovom problemu vladao historiografski muk. Prekinut je ozbiljnom i znanstveno utemeljenom studijom Adnana Jahića *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini (1908–1950)*, a 2021. go-